

ลานวัฒนธรรม

รู้จักการดำเนินงานวัฒนธรรม

วาที ทรัพย์สิน¹

งานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมเป็นสิ่งสำคัญที่สะท้อนให้เห็นว่าศิลปวัฒนธรรมของชาติจะดำรงอยู่หรือล่มสลายไปตามสถานการณ์ทางสังคมในยุคปัจจุบันที่มีการแลกเปลี่ยน และเผยแพร่วัฒนธรรมจากสังคมหนึ่งไปสู่อีกสังคมหนึ่งอย่างไร้พรมแดน เพราะหากการดำเนินงานด้านการทำนุบำรุงไม่เข้มแข็งย่อมเกิดช่องว่าง ทำให้วัฒนธรรมจากต่างถิ่นเข้ามา มีบทบาท กลืนวัฒนธรรมเดิมของสังคมและค่อยๆ กลายเป็นปัญหาที่ยากแก่การแก้ไข

การหาทางแก้ปัญหที่เกิดขึ้นจากกระแสวัฒนธรรมต่างชาติ ที่เข้ามามีบทบาทต่อแนวคิดและค่านิยมในสังคมไทย โดยเฉพาะกลุ่มวัยรุ่นที่กำลังตกอยู่ในภาวะลุ่มหลงวัฒนธรรมต่างแดนจนลืมนวัตกรรมเดิมที่เป็นรากเหง้าของบรรพบุรุษ รัฐบาลตระหนักถึงปัญหานี้และพยายามหาทางแก้ไข สิ่งที่เห็นเป็นรูปธรรมก็คือ การจัดตั้งกระทรวงวัฒนธรรม

ในที่นี้ผู้เรียนจะไม่ขอก้าวถึงบทบาทของกระทรวงวัฒนธรรม แต่จะเล่าถึงความพยายามดำเนินงานทางด้านวัฒนธรรมของรัฐ ในช่วงสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 จนถึงปัจจุบัน ดังรายละเอียดที่สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ได้สรุปให้ความรู้ตามช่วงระยะเวลาตั้งแต่สมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม จนถึงยุครัฐบาล ฯพณฯ พ.ต.ท. ดร.ทักษิณ ชินวัตร ดังนี้

งานวัฒนธรรมได้เริ่มมีการฟื้นฟู ส่งเสริม และเผยแพร่อย่างจริงจัง ในสมัยรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม เนื่องจากเมื่อคราวเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ประเทศไทยได้รับความกระทบกระเทือนจากภัยสงครามทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ทำให้วัฒนธรรมของประชาชนเริ่มเปลี่ยนแปลงไป รัฐบาลจึงได้พยายามปรับปรุง ฟื้นฟู และปลูกฝังวัฒนธรรมไทยอันดีงามขึ้น โดยการตรา พระราชบัญญัติบำรุงวัฒนธรรมแห่งชาติฉบับแรกขึ้นบังคับใช้เป็นกฎหมายเมื่อ พ.ศ. 2483 และฉบับที่ 2 เมื่อ พ.ศ. 2485 เพื่อให้มีความเหมาะสมยิ่งขึ้นรัฐบาลจึงได้ตราพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2485 ขึ้นใหม่ โดยยกเลิกพระราชบัญญัติบำรุงวัฒนธรรมแห่งชาติทั้ง 2 ฉบับ และให้มีบทบัญญัติเรื่องวัฒนธรรมที่เหมาะสมกับกาลสมัย พร้อมกันนั้นได้สถาปนาสภาวัฒนธรรมแห่งชาติขึ้น เมื่อวันที่ 29 กันยายน 2485 มีฐานะเป็นนิติบุคคล และได้มีประกาศรัฐนิยมขึ้นฉบับหนึ่ง เพื่อชักชวนให้ประชาชนถือปฏิบัติ

สภาวัฒนธรรมแห่งชาติ มีหน้าที่ในการค้นคว้า ดัดแปลง รักษา ส่งเสริม ให้คำปรึกษาและเผยแพร่วัฒนธรรมแห่งชาติ แบ่งออกเป็นสำนักวัฒนธรรมทางจิตใจ สำนักวัฒนธรรมทางระเบียบประเพณี สำนักวัฒนธรรมทางศิลปกรรม สำนัก

¹ อาจารย์ประจำสาขาวิชาทัศนศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

วัฒนธรรมทางวรรณกรรม และสำนักวัฒนธรรมฝ่ายหญิง สภาวัฒนธรรมแห่งชาติ ได้มีบทบาทสำคัญในการจัดตั้งองค์กรเอกชน ซึ่งประกอบด้วยสมาคมและมูลนิธิ เพื่อดำเนินงานด้านวัฒนธรรมตามวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้ ต่อมามีการตราพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2486 โดยมีบทบัญญัติเรื่องการนำวัฒนธรรมมาใช้ให้เหมาะสมกับกาลเวลา และมีประกาศสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ กำหนดให้ประชาชนชาวไทยใช้วัฒนธรรมแห่งชาติ

หลังจากการประกาศตั้งสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ กิจกรรมทางวัฒนธรรมมีมากขึ้นตามลำดับ แต่ก็ยังไม่ได้ผลตามเจตนารมณ์ของผู้นำของประเทศในขณะนั้น เพราะผลกระทบจากสงครามทำให้จิตใจของประชาชนบางส่วนเสื่อมทรามลง แม้จะมีการอบรมจิตใจข้าราชการในตอนบ่ายวันพุธให้หยุดทำงานให้เล่นกีฬา ร้องรำทำเพลง เล่นรำวง แต่วัฒนธรรมหลายอย่างที่กำหนดขึ้นก็ยังไม่เพียงพอ เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลง ความเสื่อมโทรมก็ยิ่งปรากฏให้เห็นอยู่ ต่อมาเมื่อผ่านยุคสมัยการปกครองของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม งานวัฒนธรรมก็เริ่มลดความสำคัญไปด้วย

ครั้งเมื่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้กลับมาเป็นนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่งในเดือนเมษายน พ.ศ. 2491 งานวัฒนธรรมก็ได้รับการฟื้นฟูขึ้นอีกครั้ง โดยในระยะนี้ได้จัดตั้งกระทรวงวัฒนธรรมขึ้นในปีพ.ศ. 2495 โดยเน้นนโยบายหลัก 5 ข้อ ประกอบด้วย วัฒนธรรมสาขาคุณธรรม วัฒนธรรมสาขานิติธรรม วัฒนธรรมสาขาวัฒนธรรม วัฒนธรรมสาขาอาชีพ และวัฒนธรรมสาขาสงเคราะห์ นับได้ว่าช่วงนี้ประเทศไทยมีหน่วยงานในระดับกระทรวงปฏิบัติงานวัฒนธรรมอย่างแท้จริงถึง 2 แห่ง คือ สภาวัฒนธรรมแห่งชาติและกระทรวงวัฒนธรรม ซึ่งมีหน่วยงานที่มีฐานะเทียบเท่ากรมในสังกัด

ประกอบด้วย 5 หน่วยงาน ได้แก่ สำนักเลขานุการรัฐมนตรี สำนักงานปลัดกระทรวง กรมวัฒนธรรม กรมศิลปากร และกรมการศาสนา

ในปี พ.ศ. 2501 ซึ่งนับเป็นเวลาได้ 16 ปี หลังจากการสถาปนาสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ และ 6 ปี หลังจากการสถาปนากระทรวงวัฒนธรรม จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ปฏิวัติจัดตั้งรัฐบาล มีการยุบสภาวัฒนธรรมแห่งชาติและกระทรวงวัฒนธรรมมีพระราชบัญญัติโอนอำนาจและหน้าที่ของข้าราชการและลูกจ้างเกี่ยวกับราชการของกระทรวง ทบวง กรม ซึ่งมีการปรับปรุงใหม่พ.ศ. 2501 ระบุให้โอนกรมการศาสนาและกรมศิลปากรไปสังกัดกระทรวงศึกษาธิการและให้โอนอำนาจหน้าที่ของสภาวัฒนธรรมแห่งชาติและกระทรวงวัฒนธรรมไปเป็นอำนาจหน้าที่ของสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ โดยจัดตั้งเป็นหน่วยงานระดับกองขึ้น คือ กองวัฒนธรรม

ในปี พ.ศ. 2515 ในสมัยรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร ได้มีประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 217 ระบุให้โอนอำนาจหน้าที่ของกองวัฒนธรรม ซึ่งสังกัดสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการไปเป็นอำนาจหน้าที่ของกรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ เนื่องจากรัฐบาลยุคนั้นเห็นว่าเรื่องของวัฒนธรรมควรเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการศาสนา โดยจัดตั้งเป็นหน่วยงานระดับกองขึ้น คือ กองวัฒนธรรม

ในปีพ.ศ. 2518 ได้มีความพยายามที่จะรื้อฟื้นจัดตั้งองค์กรหรือสถาบันที่จะปฏิบัติงานด้านวัฒนธรรมขึ้นอีก เช่น ได้มีคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรีที่ 220/2518 แต่งตั้งคณะกรรมการวัฒนธรรมไทยขึ้นให้มีอำนาจหน้าที่สำคัญประการหนึ่ง คือ พิจารณาจัดตั้งสถาบันวัฒนธรรมแห่งชาติเพื่อดำเนินการศึกษาค้นคว้า ปรับปรุง รักษา ส่งเสริม เผยแพร่ และปลูกฝังวัฒนธรรมของชาติให้กับประชาชนและเยาวชน และต่อมาในสมัยรัฐบาล ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช

เป็นนายกรัฐมนตรี ก็ได้มีคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการพัฒนาประเทศไทยขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์อย่างเดียวกัน แต่ยังไม่ได้นำเนินการก็มีเหตุทำให้ต้องเปลี่ยนรัฐบาลเสียก่อน

ในปี พ.ศ. 2522 ได้มีพระราชบัญญัติสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการแห่งชาติ พ.ศ. 2522 โดยโอนการบริหารงานบางส่วนของสำนักนายกรัฐมนตรี กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงพาณิชย์และกระทรวงศึกษาธิการ โดยในส่วนของกระทรวงศึกษาธิการได้ระบุให้ออนอำนาจหน้าที่ของกองวัฒนธรรม สังกัดกรมการศาสนา ไปเป็นอำนาจหน้าที่ของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการแห่งชาติ สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ ในสมัยรัฐบาลพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ เป็นนายกรัฐมนตรี โดยมีเหตุผลในการยกระดับหน่วยงานดูแลวัฒนธรรมของชาติจากกองเป็นหน่วยงานระดับกรม เนื่องจากเห็นว่าวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่แสดงถึงลักษณะเฉพาะของชาติ และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชาติ ซึ่งเป็นรากฐานอันสำคัญยิ่งของความเป็นปึกแผ่นมั่นคงของประเทศชาติ แต่มีหน่วยงานของทางราชการและเอกชนเป็นจำนวนมากที่ต่างก็ดำเนินงานด้านวัฒนธรรมในสาขาต่างๆ ซึ่งถ้าได้ประสานงานและร่วมมือกันแล้ว จะสามารถช่วยกันดำเนินงานในด้านนี้ไปสู่เป้าหมายที่มุ่งประสงค์ได้โดยรวดเร็วและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ปี พ.ศ. 2526 กระทรวงศึกษาธิการเห็นว่า การดำเนินงานวัฒนธรรมมีความเกี่ยวข้องกับประชาชนโดยทั่วไป และมีขอบเขตครอบคลุมพื้นที่ทั่วประเทศ แต่สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการแห่งชาติไม่มีหน่วยงานรองรับในส่วนภูมิภาค จำเป็นจะต้องอาศัยความร่วมมือในการดำเนินงานจากหน่วยงานสังกัดสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ คือ สำนักงานศึกษาธิการจังหวัด สำนักงานศึกษาธิการอำเภอ ซึ่งมีการกิจมากอยู่แล้ว จึงเห็น

สมควรให้มีหน่วยงานทำหน้าที่เป็น “องค์กรเครือข่ายทางวัฒนธรรม” เพื่อส่งเสริม สนับสนุน และประสานการดำเนินงานวัฒนธรรมในระดับท้องถิ่น ตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยศูนย์วัฒนธรรม พ.ศ. 2526 โดยการจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมขึ้นในสถาบันที่มีความพร้อมด้านสถานที่และบุคลากร เช่น สถาบันการศึกษา หรือหน่วยงานอื่น ซึ่งในปัจจุบันมีศูนย์วัฒนธรรมในระดับจังหวัดทุกแห่ง และในระดับอำเภอเป็นบางส่วนต่อมาได้มีการปรับปรุงแก้ไขระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยศูนย์วัฒนธรรม 2 ครั้ง คือ ในปี พ.ศ. 2529 และ พ.ศ. 2531

ต่อมาปี พ.ศ. 2535 รัฐบาลเห็นว่า การบริหารงานวัฒนธรรมภายใต้ระบบราชการมีข้อจำกัดในเรื่องงบประมาณ และการบริหารจัดการทำให้ไม่สามารถที่จะดำเนินงานวัฒนธรรมให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นเพื่อเป็นการส่งเสริมสมรรถนะในการส่งเสริมและสนับสนุนการดำเนินงานวัฒนธรรมของชาติให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นจึงเห็นสมควรให้มีการจัดตั้ง “กองทุนส่งเสริมงานวัฒนธรรม” เพื่อระดมทุนและทรัพยากรจากทางราชการและเอกชนมาสนับสนุนการบริหารงานวัฒนธรรมได้อย่างคล่องตัว โดยไม่มีข้อผูกพันกับกฎระเบียบและข้อบังคับของทางราชการ ซึ่งกองทุนส่งเสริมงานวัฒนธรรมนี้จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการแห่งชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 หลังจากนั้น พ.ศ. 2538 คณะกรรมการพัฒนาการแห่งชาติเห็นว่าการดำเนินงานวัฒนธรรมควรจะเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นสำคัญ เนื่องจากประชาชนคือผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรมและเป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมของตนเองมากที่สุด ดังนั้นเพื่อเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้แก่องค์กรชุมชนที่เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานวัฒนธรรมของ

ท้องถิ่นอย่างจริงจังและมีประสิทธิภาพ จึงได้มีการประกาศคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติให้มีการจัดตั้ง “สภาวัฒนธรรม” ขึ้น โดยเริ่มจากสภาวัฒนธรรมจังหวัดก่อนและขยายไปสู่สภาวัฒนธรรมอำเภอและตำบล ตามลำดับ

งานวัฒนธรรมเป็นงานที่มีคุณค่าเสมอด้วยการดูแลรักษามรดกของชาติ และรักษาความเป็นชาติสมควรจะต้องมีหน่วยงานควบคุมดูแลในระดับกระทรวง กระจายความพยายามที่จะฟื้นฟูก่อตั้งกระทรวงวัฒนธรรมขึ้นอีกจึงมีมาอย่างต่อเนื่องจนกระทั่งวันที่ 2 ตุลาคม 2545 กระทรวงวัฒนธรรมก็ได้ก่อตั้งขึ้นอีกครั้ง รัฐบาลโดยการนำของนายกรัฐมนตรี พ.ต.ท.ดร.ทักษิณ ชินวัตร ได้เล็งเห็นความเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกอนาคต ซึ่งประเทศจะต้องเตรียมตัวให้พร้อมในทุกด้านโดยเฉพาะเรื่อง “วัฒนธรรม” ที่จะทำให้ประชาคมโลกมีศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์และยอมรับนับถือในความเป็นมนุษย์อย่างเสมอภาคกัน และประการสำคัญคือการดึงศักยภาพแห่งภูมิปัญญาไทยที่มีอยู่ในตัวคนไทยออกมาสร้างสรรค์เกียรติภูมิให้แก่ชาติไทยและลูกหลานไทยได้ใช้ดำเนินชีวิต คำว่า “วัฒนธรรม” จึงมีความสำคัญต่อชาติ บ้านเมือง และประชาชนมากจนนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงครั้งยิ่งใหญ่ คือจัดตั้งกระทรวงวัฒนธรรมขึ้นอีกครั้งหนึ่ง ในการปฏิรูประบบราชการครั้งนี้ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ จึงเปลี่ยนสังกัดจากกระทรวง

ศึกษาธิการมาอยู่ในสังกัดกระทรวงวัฒนธรรมตามพระราชบัญญัติบริหารราชการแผ่นดิน (ฉบับที่ 5) พุทธศักราช 2545 ซึ่งมีหน่วยงานในสังกัดประกอบด้วย 7 หน่วยงาน ได้แก่ สำนักงานเลขาธิการรัฐมนตรี สำนักงานปลัดกระทรวง กรมศิลปากร กรมศาสนา สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ สำนักงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัยและศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) (สำนักบริหารเครือข่ายวัฒนธรรม, 2547 : 3-6)

ความเป็นมาของการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมของรัฐบาลดังกล่าวมาข้างต้นแสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญกับการทำนุบำรุง ศิลป-วัฒนธรรมของชาติ ซึ่งมีหน่วยงานรับผิดชอบคอยรับนโยบาย และกระจายงานลงสู่พื้นที่เป้าหมาย ในปัจจุบันภาระงานด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมมีนโยบายให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องมากยิ่งขึ้นจนเกิดเป็น “สภาวัฒนธรรม” ส่วนบทบาทของสภาวัฒนธรรม จะมีอย่างไร และมีกรอบภาระงานด้านวัฒนธรรมที่ต้องทำตามนโยบายของกระทรวงวัฒนธรรมหรือสามารถคิดงาน คิดกิจกรรมได้โดยสภาเอง ในฉบับหน้าผู้เขียนจะนำเรื่องราวกรอบการทำงานของสภาวัฒนธรรมจังหวัดปัตตานี ซึ่งเป็นหน่วยงานใกล้เคียงตัวมาเล่าสู่กันฟัง เพื่อท่านผู้อ่านที่สนใจกิจกรรมทางด้านวัฒนธรรมจะได้มีข้อมูลพื้นฐานของหน่วยงานที่ดำเนินงานทางด้านวัฒนธรรมสะสมไว้ในคลังความรู้

เอกสารอ้างอิง

สำนักบริหารเครือข่ายวัฒนธรรม, สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. **คู่มือแนวทางปฏิบัติการดำเนินงานของสภาวัฒนธรรมและคู่มือวิทยากรกระบวนการ : วัฒนธรรมชุมชน.** 2547. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.)

